

GUATEMALA

L'ETERNA PRIMAVERA SEGRESTADA

Suplement de les resistències indígenes | Maig 2019 | 4.000 exemplars

El govern de Jimmy Morales coopera amb empreses mineres i hidroelèctriques i imposa projectes en territoris ancestrals mitjançant l'exèrcit, els cossos policials i corporacions de seguretat privada

Per Antoni Silva

Quan arribem a l'aeroport de Ciutat de Guatemala, si en comptes de pujar a un dels molts microbusos per a turistes amb direcció a Antigua ens internem en la capital d'aquest país centreamericà, salten a la vista les concertines fins als tercers pisos, els barrots en qualsevol comerç i sovint gent armada custodiant-los, cadascú en arranjament a la seua categoria social, des d'empreses de seguretat israelianes com Golan fins a particulars vestits de color caqui destenyits amb armament de calibre gruixut. No en va, són 189 les empreses de vigilància actives a la capital, 52 d'elles sense llicència. La por i la seguretat són un gran negoci en un país que, al costat dels Estats Units i Mèxic, disposa d'una legislació que permet tindre i portar armes de foc. Les dades de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides en 2018 no són gens falagueres: tretze morts violentes al dia, la majoria per armes de foc. El mateix informe alerta de "pobresa sistèmica" i xifra en 260 els atacs a persones defensores de drets humans, amb un balanç letal de 26 assassinades, en la seua majoria indígenes. La vulnerabilitat se centra de nou ací en les dones, sumant 341 femicidis en el mateix període, amb només 41 condemnes; xifres que revelen la inseguretat jurídica que es viu al país. Aquesta radiografia col·loca una part de la població en el disparador de la migració. No es coneixen dades exactes de totes les que intenten travessar les fronteres cap al nord, però les 79.864 guatemalenques deportades dels Estats Units i Mèxic en un sol any donen una idea de l'èxode d'una població que fuig per a sobreviure.

En aquest context, Jimmy Morales és la cara visible d'un govern que, com els anteriors, ha destacat pels casos de corrupció. Des de 2007, la Comissió Internacional contra la Impunitat a Guatemala (CICIG) ha destapat nombroses trames en les quals estaven implicats representants de la política i alts comandaments de l'exèrcit, fins i tot amb lligams amb el narcotràfic. En aquest sentit, la mateixa família de Morales va quedar assenyalada quan el setembre de 2016 el Ministeri Públic i la CICIG van vincular el seu fill i un germà en un cas de corrupció. El 28 d'agost de 2018, la Fiscalia i aquesta mateixa comissió internacional van obrir una investigació sobre el president per moure de forma gens clara un milió de dòlars durant la seua campanya electoral. Tres dies després, l'ara president i ex-còmic televisiu va decidir no renovar el mandat de la CICIG. L'anunci públic de la mesura es va fer mostrant el mandatari envoltat de l'ala més dura de l'exèrcit i la policia guatemalenca; mentrestant, unitats militars patrullaven la capital en vehicles amb artilleria d'alt calibre. Tres dies després, Morales va prohibir el reingrés al país d'Iván Velásquez, cap d'aquesta comissió, al·legant "raons d'ordre públic i seguretat". El fantasma del colp d'estat apareixia de nou en una societat que encara es remou per l'ajornament fet en 2013 per la Cort de Constitucionalitat d'una condemna de 80 anys per genocidi a l'exgeneral i expresident *de facto* Efraín Ríos Montt, ara ja finit. Sota el seu mandat, en el bienni 1982-1983, es van cometre més de 10.000 assassinats,

El president de Guatemala envoltat dels caps de l'exèrcit i la policia anunciant l'expulsió de la CICIG

i es va xifrar en 400 el nombre de comunitats indígenes arrasades. El llegat del poder militar subjau, ara vestit de govern democràtic.

Persecució massiva

Seria presumptuós resumir en uns paràgrafs com s'ha arribat a la situació descrita. Un recorregut ràpid i no convencional ens portaria –en cinc segles– des del colonialisme i les oligarquies heretades fins al govern del general Carlos Arana, set anys després del colp d'estat del coronel Peralta en 1963. És a partir d'aquest moment quan "es va començar a consolidar el projecte estratègic dels militars. Aquests van deixar de ser simples guardians dels interessos de l'oligarquia tradicional i van passar a plantejar-se la necessitat de participar com a socis dels beneficis del poder", assegura Diego Jiménez en el seu assaig per a la recuperació de la memòria històrica de Guatemala *Nuestro entendimiento común*. L'exèrcit sorgeix com a estament i comença a contemplar el territori i els seus recursos naturals com una font econòmica, "un grup de poder des del qual controlar l'Estat en aliança amb sectors empresarials i polítics apartats de la vella oligarquia", afirma Jiménez.

El 20 d'agost de 1970 es va emetre el decret llei 60-70, que donava llum verda al projecte de la Franja Transversal del Nord, a la qual popularment es va apel·lar la *franja dels generals*. Oficialment s'acabaven d'entregar els departaments del nord de Huehuetenango, Quiché, Alta Verapaz, Izabal i Petén –poblat majoritàriament per comunitats indígenes maies– a l'exèrcit. "La raó va ser que en aqueix territori s'estaven realitzant exploració i explotació de petroli, níquel i altres minerals, així com una gran zona fluvial per a la construcció de fonts productores

d'energia elèctrica", apunta Jiménez. A aquest primer projecte van seguir diversos *plans de desenvolupament*, l'execució dels quals va portar a campanyes militars que van començar a forçar desallotjaments de comunitats indígenes, que van culminar amb el pla de campanya Firmeza 83, l'objectiu del qual va ser directament la població. Un any abans, l'assenyalament, el segrest i l'assassinat de líders de les comunitats va pretendre escapar les organitzacions en un intent d'exterminar una manera de fer ancestral que havia fet perdurar la forma de vida indígena, arrelada a la terra i custodiadora del territori. A la repressió selectiva va seguir la massiva. Van començar les *massacres de la concentració*, l'exèrcit instava a l'abandó de les comunitats, els helicòpters llançaven fulls volants amb missatges del tipus: "Baixeu a les aldees. El que no vinga morirà".

Les comunitats que van desoir el mandat van ser arrasades, la població es va amagar a les muntanyes durant anys, i es van alimentar d'arrels i cultius clandestins. Després de quinze anys de resistència es van signar els acords de pau. Les dades apunten que al voltant de 150.000 persones van fugir a Mèxic, 46.000 d'elles es van confinar en camps de refugiades i més de 200.000 van morir o van desaparèixer. Després de 23 anys de la signatura, "no s'han complit la majoria dels acords, i encara menys els que fan referència als drets humans i el titulat 'Acord d'identitat i drets dels pobles indígenes'", afirma Fernando Solís, analista d'*El Observador*. "Més que una solució a un conflicte, l'incompliment de l'acord per part de l'Estat ha creat les condicions per a implantar un model neoliberal. Han garantit la inversió d'empreses nacionals i estrangeres, i el terreny ha quedat aplanat per als megaprojectes i la despulla dels recursos naturals", conclou Solís.

L'EXTRACTIVISME ESDEVÉ LA NOVA ERA DE L'EXTERMINI INDÍGENA

Un assetjament en quatre passos

“Una connivència entre empreses i govern, un *modus operandi* per a implantar projectes extractivistes en tota Guatemala” és la tesi per la qual advoca Fernando Solís. Ens parla de pseudo-ONG i altres tipus d'organitzacions que arriben a la zona fent sondejos d'acceptació o rebuig del projecte. “Elaboren un mapatge de quines comunitats estan a favor i quines en contra, a més d'identificar líders i autoritats ancestrals”, afirma. Solís apunta com a segon pas la contractació d'una empresa de seguretat privada, normalment integrada per exmilitars, en molts casos participants dels “esquadrons de la mort” durant la guerra. “Són exmilitars de la línia dura, que manegen discursos i estratègies contrainsurgents: ‘Amb la guerrilla no es negocia, se l'aniquila’”, assevera. El tercer pas portaria a la instal·lació de destacaments de l'exèrcit i la Policia Nacional Civil (PNC). “La intenció és crear un cercol a les resistències. Prèviament s'ha manejat un discurs difós per mitjans de comunicació que alerta de la presència de grups de narcotràfic o antics integrants de la guerrilla armats que practiquen terrorisme contra el desenvolupament. Això justifica la militarització de la zona i declaracions d'estats de lloc”. I conclou Solís: “Finalment, s'intenta dividir les comunitats oferint treball, aprofitant els alts nivells de pobresa en comarques amb inversions socials nul·les des de fa dècades, abandonades pels successius governs”.

IXQUISIS: INFERN EN EL PARADÍS

Moltes són les hores des de la capital, en un trajecte que travessa rius i selves, sobre camins fangosos que discorren per muntanyes poblades de vegetació, la qual cosa fa de la microregió d'Ixquisis un lloc *apartat*. L'habiten al voltant de 5.000 persones distribuïdes en dotze comunitats, pertanyents a diferents pobles maies: chuj, q'anjob'al, akateko i també mestissos. Sobreviuen bàsicament de l'agricultura en aquesta terra fronterera amb Mèxic, al nord de Huehuetenango, en el municipi de San Mateo Ixtatán. En 2009, les comunitats d'Ixquisis i la resta del municipi van dir no als projectes extractius en una consulta comunitària de bona fe, un mètode ancestral de presa de decisions que inclou un procés informatiu que pot durar setmanes o mesos, al final del qual voten fins xiquets i xiquetes.

Dos anys després, el Consell Municipal de San Mateo Ixtatán va aprovar les llicències de construcció de tres projectes hidroelèctrics sense respectar el resultat del procés de la consulta. Actualment dues de les tres fases segueixen –no sense dificultats– la construcció de sengles rescloses, que acaparen l'aigua necessària per al manteniment de la població local. Parlem amb representants de diferents comunitats afectades que han participat en el *plantón* [acció de desobediència mitjançant una concentració de bloqueig en un punt viari o en una infraestructura] de la Resistència Pacífica d'Ixquisis per impedir el pas a la maquinària que intenta entrar a realitzar les obres.

“Veiem el nostre riu quasi sense cabal. Abans anàvem allí a buscar aigua, llavar, pescar i nedar. Ja no ho podem fer. Als xiquets els ixen grans en la pell i apareixen taques de greix surant”, denuncia Dina Oneido, una de les portaveus. Des de l'arribada de l'empresa Energía y Renovación S.A. (abans PDH), la vida quotidiana d'aquestes comunitats s'ha vist greument alterada. “Abans eixíem a les cinc del matí per anar a treballar i tornàvem a les cinc de la vesprada; ara comencem més tard i tornem més prompte, sempre de dia. Tenim por de la presència militar i de la policia. És com si estiguérem en els temps del conflicte armat”, assegura Lucas Jorge, president regional de la microregió d'Ixquisis.

Militarització del territori

Preveient l'oposició al projecte, el govern de l'exgeneral Otto Pérez Molina va instal·lar, en 2014 i 2015 respectivament, un destacament militar i una subestació de la Policia Nacional Civil (PNC) en terrenys de l'empresa constructora. “Hi ha nits que baixen a la nostra comunitat i comencen a disparar. Són obrers de l'empresa. Durant el dia ve la PNC. Els xiquets els veuen i s'amaguen”, relata Oneido. “Els obrers ens amenacen i ens insulten, ens diuen guerrillers i terroristes, es burlen de nosaltres. Els meus dos fills van haver d'abandonar Ixquisis fa tres anys, amenaçats de mort. Recentment el meu net de quinze anys ha hagut d'anar-se'n, fart dels maltractaments”, apunta Lydia Domingo, de la comunitat de Rincón. Lucas Jorge relata que “en 2017, durant una manifestació, un grup de persones armades va eixir d'uns matolls disparant indiscriminadament. Va ferir de bala Sebastián Alonzo, un ancià de 72 anys.

Ja en el terra va rebre puntades i colps de matxet. Va morir dessagnat de camí a l'hospital de Barillas”. Des de llavors, quatre persones més han sigut assassinades.

“Ens diuen que porten desenvolupament. I què rebem? Amenaces, violacions a les dones i ordres de captura”, qüestiona Pedro Antonio, de la comunitat de Villa Linda. “Energía y Renovación està vinculada al G-8, un grup integrat per les vuit famílies oligàrquiques que controlen bona part de l'economia del país”, assegura l'analista Fernando Solís mentre subratlla un informe sobre Ixquisis que ha realitzat per a *El Observador*, mitjà de comunicació per al qual treballa. Hi llegim la vinculació de la citada empresa amb la família Castillo Hermanos, amb presència a Guatemala des del colonialisme espanyol. “Produeixen la majoria de cerveses nacionals, distribueixen aliments i gestionen centres comercials, a part de posseir la franquícia de Pepsi-Cola al país”, apunta Solís. L'analista sosté la paradoxa de la falta d'electricitat en moltes llars d'Ixquisis, “mentre l'energia que generen aquestes rescloses s'exporta a Mèxic per a alimentar la demanda d'empreses mineres, petroleres i maquiles a banda i banda de la frontera”.

RES A CELEBRAR EN RÍO DOLORES

“Per a les nostres comunitats, el riu és sagrat”. És l'afirmació de Ramiro Jorhá, autoritat ancestral de Río Dolores, una regió que aglutina trenta comunitats de majoria maia q'eqchi'. Enclavada a la comarca d'Alta Verapaz, dista 60 quilòmetres de la ciutat de Cobán, unes quatre hores amb autobús, la qual cosa dona idea del difícil accés a un lloc de selvàtica vegetació, solcat per una extensa xarxa fluvial. La regió rep el nom castellanitzat d'un riu, al qual en llengua q'eqchi' denominen Icbolay. “El riu ho és tot, bevem la seua aigua, amb ella ens llavem i reguem els nostres cultius”, assevera Jorhá. A la seua mà dreta porta la vara, un pal curt llegat per les autoritats que el van precedir i que no li atorga capacitat de decisió: “M'atorga la responsabilitat de mediar i resoldre conflictes en la meua comunitat. Soc el transmissor de les decisions preses per consens en les nostres assemblees”, afirma. En aquest enclavament és on el Ministeri d'Energia i Mines del govern de Guatemala va concedir en 2010 llicències per a dur a terme tres projectes hidroelèctrics; un d'ells es va atorgar a l'empresa Hidroelèctrica Santa Rita SA. D'aqueixa manera, 33 hectàrees corrien el risc de quedar inundades per un embassament segellat per una presa de 18 metres d'altura.

Poc després, les autoritats comunitàries van sol·licitar al governador de Cobán una consulta emparant-se en el Conveni 169 de l'Organització Internacional del Treball (OIT), que reconeix el dret a una “consulta prèvia, lliure i informada” als pobles originaris i indígenes. La resposta va ser l'omissió de la demanda, i en 2011 van començar les obres del dragatge del riu. “Les màquines van arribar sense previ avís i van començar a treballar. L'aigua baixava contaminada, plena de taques d'oli i fuel. Temíem emmalaltir”, recorda Jorhá.

Violència versus organització

A partir d'aquest moment comença l'oposició organitzada de les comunitats afectades, dotze d'elles conformades per més de 300 famílies. Es van aglutinar en les Comunitats en Resistència de Río Dolores, van començar a manifestar-se i a impedir el pas de la maquinària bloquejant els accessos a l'obra. La resposta governamental va ser la instal·lació d'un destacament militar. “Van començar les amenaces, els atacs i la criminalització; es van dictar cinc ordres de captura a líders comunitaris. Després se'n van dictar catorze més. Alguns van passar quinze mesos en la presó esperant judici, amb acusacions falses de robatori, crema de maquinària o usurpació, per a després ser absolts sense

Activistes al 'plantón' de la Resistència Pacífica d'Ixquisis seuen sobre l'estructura de les obres de la hidroelèctrica, aturades gràcies a la resistència | Víctor Samayoa

càrrecs”, denuncia David Chen, líder de la comunitat de Monte Olivo. Sobre ell encara pesa una d’aqueixes ordres, la qual cosa li impedeix eixir de la seua aldea i l’ha portat a abandonar el seu negoci en el mercat de Cobán per temor a ser detingut. “La meua família es ressent econòmicament per aquesta situació, no tenim ingressos”, afirma Chen. Les represàlies a l’obstaculització de les obres van anar escalant en violència. L’agost de 2013, un treballador armat de l’empresa constructora va ser a la casa del líder comunitari. “Al no trobar-lo allà, es va dirigir a l’escola i va començar a disparar. Dos xiquets d’onze i tretze anys van ser ferits de gravetat, van morir hores després a l’hospital de Cobán”, es lamenta Catalina Güitz, mare de Chen. L’autor del doble assassinat va ser trobat mort dies després al costat del riu. “El va matar la Mare Terra”, atalla Güitz. Tres mesos després, membres de la seguretat privada de la finca Xalahá, propietat de la família terratinent Ponce –en els terrenys de la qual es desenvolupaven les obres–, van obrir foc contra una protesta, en la qual van resultar ferides de bala diverses persones. A una d’elles li va afectar la columna vertebral i va quedar paraplègica. En aquesta mateixa finca, en 2014, la PNC va desallotjar diverses comunitats que l’habitaven, tres persones van morir per impactes de bala i cinquanta més van resultar ferides. “En Río Dolores es repeteixen, com en altres llocs del país, estratègies de repressió i criminalització que es van aplicar en els moments més cruentos de la guerra, entre 1980 i 1983”, subratlla Elena Caal, de Protection International. Caal acompanya com a observadora de drets humans les Comunitats en Resistència de Río Dolores des de 2013.

Relata el que succeí l’agost de 2015: “Almenys 200 patrulles i més de 1.000 policies i militars havien pres la regió. Vam trobar les comunitats desertes, les cases havien sigut assaltades, la gent havia fugit espantada i van romandre amagades a la muntanya diversos dies”. Finalment, en 2017, l’Oficina de l’Assessor en Compliment Ombudsman (CAO), membre del Grup del Banc Mundial, es va fer ressò de les denúncies fetes per les Comunitats en Resistència, i després d’una investigació va cessar el finançament a la hidroelèctrica Santa Rita, necessari per a dur a terme el projecte. “Sí, hem guanyat, i el riu també; però no tenim res a celebrar. Només fem homenatges quan es compleixen les dates dels assassinats dels nostres germans, no podem oblidar. Encara quedem algunes persones en cerca i captura, amb judicis pendents, acusades de delictes que no vam cometre”, conclou David Chen.

Marxa contra la cimentera Progreso, en San Juan Sacatepéquez | Nerea Abdell

EL DORADO CANADENC

“El brunzit era constant, dia i nit. Després van començar els tremolors, com a xicotets terratrèmols. Fins els animals s’espantaven i els gossos se n’anaven de l’aldea”. D’aquesta manera descriu Blanca Oliva la situació viscuda durant tres anys en el llogaret de La Cuchilla, al municipi de San Rafael Las Flores. Un passeig pel lloc dibuixa un poble quasi fantasma, on 71 de 99 famílies van haver de deixar les seues cases, clivellades pels sismes ocasionats per les detonacions dutes a terme per l’empresa Minera San Rafael S.A. (Minerasa) en excavar els túnels que donaven accés a una gran veta d’or, plata i zinc. “Van tancar l’escola, la botiga i l’església. No podíem dormir per temor que la casa se’ns ensorrara”, assegura Oliva mentre mostra les escaletes en parets i sòl. L’aldea, situada en un turó a escassos 500 metres del projecte miner El Escobal, va ser declarada “inhabitable” per la Coordinadora Nacional per a la Reducció de Desastres (Conred) en 2016. La seua situació és només la punta d’un iceberg d’altres greus perjudicis que ha ocasionat l’activitat d’aquesta empresa, subsidiària de la multinacional Tahoe Resources –recentment adquirida per la també canadenc Pan American Silver. En 2012, el govern concedí 16 llicències mineres que afectaven 2.400 quilòmetres quadrats dels departaments de Jalapa i Santa Rosa, situats a poc més de 50 quilòmetres al sud de Ciutat de Guatemala.

Com a conseqüència de l’activitat minera també s’han vist afectats els nivells freàtics, a causa de l’alt consum d’aigua necessari per al manteniment dels túnels. El bombament continu origina la disminució i en alguns casos la dessecació de fonts i aqüífers, que se sumen a l’efecte de la contaminació en alliberar-se materials explotats com l’arsènic, el zinc, el cadmi i el plom. S’hi afegix també l’ús d’àcid sulfúric i cianur de sodi, necessari per a les tècniques de rentada i lixiviació per tractar l’or i la plata. En les anàlisis realitzades en els laboratoris del Centre d’Informació i Assessoria Toxicològica (CIAT) de la Universitat de San Carlos de Guatemala (USAC) i en els d’Ecosistemes Projectes Ambientals S.A., es reflecteixen nivells que superen àmpliament el recomanat per l’Agència de Protecció Ambiental (EPA). Aquestes anàlisis van identificar que “de 33 mostres analitzades, hi ha 13 fonts d’aigua en tres dels municipis de l’àrea d’estudi que contenen metalls per damunt del valor permès”. Crida l’atenció el contingut d’arsènic detectat en el naixement de Los Chorros, que supera en un 355% el recomanable, o en la llacuna d’Ayarza, en un 719%, tots dos en el municipi de Casillas.

L'autodeterminació del poble xinka

Kelvin Jiménez, advocat de la Resistència Xinka de San Rafael Las Flores, es reconeix com a part d’aquest poble originari només començar l’entrevista. Relata el seu treball jurídic des que en 2013 es començaren a dictar ordres de captura a integrants de la resistència contra el projecte miner. “Fins hui, unes 150 persones s’han vist afectades directament, entre assassinats, atemptats, segrestos i processos de criminalització. Cinc persones van passar set mesos a la presó acusades d’un rabori de 2.000 lliures d’explosius de la mina. Més tard vam demostrar que les acusacions eren falses”, assegura. Aquest fet va excusar el govern de dictar l’estat de lloc en el departament: “L’exèrcit i la policia van prendre diversos municipis, es van violar domicilis i es van fer un gran nombre de detencions”, afirma l’advocat.

Era la resposta empresarial i estatal a una organització pacífica que havia portat els nou municipis afectats a realitzar consultes –referèndums– en les quals van participar unes 80.000 persones, que van donar com a resultat un rebuig quasi total als projectes miners. Durant el procés, se succeïen les manifestacions, i les comunitats organitzades en la Resistència Pacífica de Santa Rosa, Jalapa i Jutiapa impedièn –mitjançant *plantones* en torns de 24 hores– l’accés a la mina de maquinària i camions. “La Cort Suprema va acceptar una empara que declarava il·legal l’atorgament de la llicència a Minerasa, la qual va apel·lar a la Cort de Constitucionalitat”, relata Jiménez, i continua: “En 2017 la Cort no solament va ratificar el dictamen anterior, sinó que poc després va acceptar una altra empara que assentava un precedent al país. Va reconèixer el dret a consulta prèvia al qual obliga el conveni 169 de l’OIT, una cosa que no havia realitzat ni l’empresa ni el govern”. Des de llavors, la mina ha hagut de cessar la seua activitat extractiva.

Dones maies q'eqch' en el riu Icbolay, en el seu pas per Monte Olivo | Antoni Silva

L'AIGUA, LA VIDA I EL TERRITORI

Tant les resistències pacífiques indígenes com la implantació de projectes extractivistes, la presència de multinacionals a través d’empreses subsidiàries guatemalenes i els processos de repressió i criminalització, es repeteixen a Guatemala. Els tres casos analitzats són només una mostra paradigmàtica d’una situació que redunda a Centreamèrica. Vam recollir testimoniatges molt similars en els municipis de San José del Golfo i San Pedro Ayampuc (La Puya), on sobretot la resistència de les dones va portar al fet que en 2016 la Cort Suprema de Justícia suspenguera el projecte miner El Tambor de l’empresa Exmingua, filial de l’estatunidenca Kappes Cassidy & Associates, per a extraure or i plata. Així com en San Juan Sacatepéquez, on després de dotze anys les comunitats maies kaqchikeles continuen oposant-se d’una manera organitzada a la construcció d’una cimentera i tres mines que ocupen un terç del municipi. En aquest cas, la signatura Cementos Progreso, de la qual és propietària la família d’oligarques Novella Klee, d’ascendència italoalemanya, està duent a terme el projecte. Segons dades del Ministeri d’Energia i Mines de Guatemala, en 2017 es comptabilitzaven 307 llicències mineres i 599 en tràmit. Aqueix mateix any, l’organització UDEFEGUA va documentar al país 493 agressions i atacs, 52 de les quals assassinats de persones defensores dels drets humans. Li referim aquestes dades a Catalina Belich en el *plantón*, des del qual la resistència pacífica de La Puya controla l’accés a la mina del Tambor. La seua resposta és un silenci, per a després afirmar: “No deixarem de lluitar, per l’aigua, la vida i el territori”.

ANGLUA
AUTORGANITZACIÓ
VIDA
COS-TERRITORI

“LA TERRA ÉS MARE, NO UN RECURS”

María Olga Coronado, consellera dels pobles mam

Eduardo García Mira

Per Antoni Silva

Com és la teua labor dins del Consell?

Forme part d'un equip destinat a enfortir les lluites des de les comunitats. El meu treball el realitze en una escola de formació política per a dones joves. Hi creem un espai en el qual compartim experiències, ens formem i aprenem a defensar la vida des del nostre punt de vista, el de les dones, com ara defensar el territori i els nostres drets enfront d'una societat masclista que impera al país.

Què diferencia les vostres escoles del sistema educatiu de Guatemala?

La nostra cultura és mil·lenària i ha tingut fins hui la seua pròpia forma d'organitzar-se, també en la presa de decisions. El Consell reivindica el nostre autogovern i formem des de la base de l'organització ancestral. Enfront de l'agressió externa que contempla la naturalesa com un recurs vinculat a l'economia, nosaltres la vinculem a la vida, en som part. La Terra és mare, no un recurs.

Com reacciona el govern enfront d'aquesta resistència?

L'Estat intenta imposar les seues lleis, i ho aconseguim d'alguna manera, però no pot arribar al si de les comunitats. Per això criminalitza i empresona les nostres autoritats. En realitat és una venjança que reflecteix la seua impotència. Creuen escapar-nos d'aqueixa manera, però continuem formant futurs líders i lideresses, guies espirituals i curanderes: elles han sostingut la nostra cultura des de la colonització.

Quin paper exerceixen les dones en les resistències?

L'energia. Quan els homes no poden, nosaltres encara seguim. Som les qui anem al capdavant i ens aturem davant la policia. A part, duem a terme altres treballs invisibilitzats, com mantenir la família i la mateixa comunitat. La nostra responsabilitat es multiplica: vetlem pels nostres fills i filles, la seua alimentació i els seus estudis; eixim a treballar per a contribuir a l'economia familiar. A més de formar-nos i formar en la lluita i tindre presència en les organitzacions, portem l'aigua fins a les nostres cases. En molts casos les explotacions mineres han dessecat o contaminat els nostres rius i fonts, per la qual cosa hem de carregar-la des de fonts a vegades llunyanes.

La manera de vestir és un altre senyal d'identitat?

És un llegat, ens identifica, tot i que hi ha qui l'utilitza per a baixar-nos l'autoestima. D'aquesta manera exterioritze la pertinença a un poble, amb identitat pròpia, i no l'oculte. Els seus colors i estructura tenen un significat: el verd representa la natura; el groc, la llavor sense la qual res pot sorgir; el negre és l'ocult associat al descans i l'esperança de despertar amb noves energies per a continuar lluitant.

És l'extractivisme sinònim d'una nova era d'extermini indígena?

No, l'era de l'extermini va començar amb el colonialisme fa segles, i continua.

Suplement editat per:
La Directa, SCCL
www.directa.cat
directa@directa.cat
661 493 117 - 935 270 982
C. Riego, 37, baixos 08014 BCN

Coordinació: Paula Rodríguez
Edició: Jesús Rodríguez
Correcció: Èlia Olivan
Maquetació: Fredic Barrera i Lola Fernández
Enviat a impremta: 28 de maig de 2019
4.000 exemplars

PERIFÒRIES

GENERALITAT
VALENCIANA

Conselleria de Transparència,
Responsabilitat Social,
Participació i Cooperació